

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Henrici Canisi[i] Noviomagi, Belgæ, Jn Academia
Ingolstadiensi SS. Canonum Profess. Ordinarii & Primarii,
Opera Quæ De Ivre Canonico Reliqvit**

Canisius, Heinrich

Coloniae Agrippinae, 1662

In Cap. 1.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-62169](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-62169)

sed in eo observatur hæc regula: Manifesta accusatione vel iudicio non indigere, *can. Manifesta & can. De manifesta II. q. 1. c. Quoniam 10, De filio presb. & c. Tua cum c. fin. inf. De cohabit. mulierum. V. Modus est per præsumptionem juris, de quo inf. *ut. De præsumpt. VI.* Modus est per iurandum, si quis, deferente adversario vel iudice, iuraverit sibi deberi centum, cum similibus, ut inferius *tit. De iurejur.* latius dicitur. VII. Per famam, concurrentibus tamen aliis argumentis sive indiciis, de quo ad *c. Per suas 10, h. t. VIII.* Per inspectionem oculorum: veluti in muliere, an corrupta sit vel gravida, per inspectionem matronarum, *c. Proposuit 4, & ibi latius h. tit. IX.* & postremus probandi modus est per libros antiquos, sive per scripturam, licet privatam ex archivo publico desumptam, sicut inferius dicitur in *c. Cum causam 1; eod.**

2. Et licet sint, qui confessionem, iuramentum, & notorium sive manifestum, nolint esse proprias probationes, sed potius revelationes ab onere probandi: nihilominus rectius Hostiensis, in *Summa huius tit.* etiam hos modos inter veras probationis species enumerat; cum non minus his, quam reliquis modis rei dubiæ adstruatur fides iudici. Nec obstat text. in *c. Forus §. probatio inf. De verb. sign.* quoloco inquit S. Pont. probationem constare testibus & fide tabularum, id est instrumentorum; quia non excludit cæteros probandi modos, quibus res æquè probatur, *ut iurib. ante citatis.* Sed tantummodò meminisse voluit eorum textus, quibus causa ut plurimum in iudicio ostenditur, videlicet aut per testes, aut per

instrumenta. Quòd pertinet illud Hadriani Imp. ad Valerium Verum, in *l. 3, §. ejusdem vers. hoc ergò solum D. De testib.* hoc ergò solum, inquit, tibi rescribere possum summam, non utique ad unam probationis speciem cognitionem statim allegari debere; sed ex sententia animi tui te æstimare oportere, quid aut credas, aut parum probatum tibi opineris.

Ubi in primis hæc quaestio occurrit, Utrum, nullo probationis genere existente, possit iudex ex conscientia sua litem dirimere, absolvendo vel condemnando reum? veluti si statuamus, auctorem esse inculpatæ vitæ, reum verò improbis moribus, vel iudicem interfuisse contractui sive alteri actioni, semoris testibus, aut quidem testibus præsentibus, sed falsò deponentibus, utrum his casibus iudex iuxta conscientiam suam, quam de re controversa habet, judicare possit. Quam quaestionem cum fusè disputer Did. Covarr. *lib. 1. Var. Resol. c. 1,* & ego similiter ante se sequiannum in *c. 1, De sent. & re judic. in 6,* plenè examinaverim, nolim hic repetere. Solummodò breviter dixerim, iudici id minimè permissum esse, idcirco quòd ejus persona, dum iudicat, publica sit, non privata, *l. Quippe 78, D. De iudic. & l. Barbarius 3, D. De off. præz.* totaque ejus potestas in cognoscendo & reddendo iure versetur, *Instit. De off. iud. in princ.* Unde sequitur, eum non privatam scientiam suam in iudicando sequi oportere, sed ut informata erit ex actis iudicialibus. Facit text. elegans in *cap. 1. sup. De off. iud. ordin. & c. Pastoralis 28, §. quia verò sup. De off. & potest. iud. deleg.*

In Cap. 1.

SUMMARI A.

1. Nullus cogitur contra se edere propria instrumenta sua.
2. Veritas rei gesta non supprimenda.
3. Positiones quando & ad quem effectum formanda ac proponenda.
4. Instrumenta actoris vel communia reus exhibere tenetur.
5. Fiscus potest petere edi sibi instrumenta à reo.
6. Fiscus privilegium in alium non transferitur.
7. An hoc privilegium fisci extendatur ad pias causas.
8. Usurarius tenetur edere rationes.
9. Tenetur & reus, qui usus est instrumento suo in iudicio.
10. Actor ad editionem instrumenti sui an cogi possit.

11. Instrumenti nomine quid veniat.

12. An & quomodo Princeps obligetur ex suo contractu.

FActi species hæc proponitur. Tancredus Rex cum postulasset à summo Pontifice, ut Imperatori Justiniano scriberet de quibusdam pactis inter eum & suos prædecessores initis, quæ in ejusdem Imperatoris serinio (chartophylacium textus noster vocat) latebant, eaque sibi transmitteret, ut ex eorum lectione cognoscere possit, quid juris sibi competat contra Justinianum; respondit S. Pont. id minimè convenire, ꝑ ut cogatur Imperator contra se edere documenta sua. Concordat textus in *l. Qui accusare 4, C. De edendo,* his verbis: Qui accusare

(intel-

(intellige etiam civiliter tantum) volunt, probationes habere debent; cum neque juris, neque æquitatis ratio permittat, ut alienorum instrumentorum inspiciendorum potestas fieri debeat. Et ratio desumitur ex *l. Nimis 7, C. De testibus*, quod nimis grave sit reo, arma, quibus oppugnetur, à se submouistrari actori, ut ita porrecto quasi gladio seipsum conficiat. † Ratio verò dubitandi hæc esse poterat, quòd veritas rei gestæ suppressi aut occultari non debeat, *c. Intimavit 28, inf. De testib. & can. Quisquis 21. q. 3.* Nihilominus, eà non obstante, itandum est decisioni textus nostri, quòd scilicet reus ad edendum contra se instrumenta adigi non possit. Idem est de testibus, ut nec reus hos contra se exhibere teneatur, *d. l. Nims.* Ratio enim dubitandi locum non habet in foro contentioso, in quo ad dicendam veritatem quis compelli non potest, nisi sit testis, *d. c. Intimavit, Glof. ad d. can. Quisquis & notat Imola hic num. 6.* vel alias æquum videatur judici, ut reum interroget, *l. Vbi cumque 32, D. De interrogat. in iure faciend.* Quòd hodie rectè sit per positiones actoris in libello suo † Nam quotiescumque probationes necessariae sunt in aliqua causa, potest actor formare positiones, ponendo scilicet in libello suo, hoc vel illud verum esse, ad extorquendam confessionem rei; qui & iussus à iudice tenetur respondere, alioquin pro confesso habetur. *c. 1. & c. 2, De confessis in 6. & c. Sapè §. verum De verb. signif. in Clem.* Unde licet reus ad editionem instrumentorum vel rationum cogi non possit, juxta hunc text. *& in l. 1. & l. ult. C. De edendo*, id tamen subsidii habet actor, ut positiones faciat contra reum, quibus ponat vel adserat reum sibi debere, aut aliter obligatum esse, item ejus rei instrumentum latere apud reum. Loquimur autem de edendis instrumentis, sive rationibus, quæ propriè sunt ipsius rei.

† Cæterum si actoris sint, & apud reum latent, non tantum reus edere, sed & reddere tenetur, *l. fin. C. Ad exhibend. l. 3. §. sciendum D. eod. tit. & l. 2, C. De condit. ex lege* Idem juris est, si communia sint actori & reo, ut in instrumentis hereditatis, & similibus, *l. Si qua sunt cautiones 5, D. Familia erisc. l. Procurator 7, C. De edendo, c. G. perpetuus 12, inf. De fi. de instrum. vel eorum, qui publicum officium exercent, ut sunt Notarii, argentarii & similes; idque sive cum iis vel cum aliis agatur, per textum & ejus rationem in *l. Argentarius 10, D. De edendo l. 1, C. eod. tit.* And. Gail lib. 1, Observ. 106, num. 6. Ut tamen in pensum laboris sui merces ipsi solvatur,*

l. fin. C. De principib. agentium in rebus lib. 12, & ex Alex. & Jafone notat. Costal. in d. l. Argentarius. Quibus adde tutores, curatores, procuratores, socios honorum, qui & ob id rationes suas edere coguntur, quòd illæ vel omninò propriæ non sint, sed alienæ, vel communes, *l. Quadam sunt 9, D. De edendo.*

Deinde quòd diximus, reum ad edenda propria sua instrumenta actori cogi non posse, id quidem regulariter verum est; nam quibusdam casibus ab hac regula disceditur, quos hic breviter subiiciamus, exemplo aliorum Interpretum. Primus est in fisco, si is pecuniariter contra reum agat, idque ob privilegium, quod ipsi singulariter à jure indulgum est, *l. 2. §. item divi fratres D. De jure fisci, l. 3, D. De edendo, Gail d. Observ. 106, num. 11.* Ex quo rectè infert Bald. in *l. 1. §. editiones nu. 19, D. De eden.* quòd, fisco petente gabelam, instrumentum contractus et edi debeat. Idem transfert ad emptores gabellarum, cum hi in locum fisci succedant; verum de hoc dubitat Decius *hic num. 58.* Et meritò, † cum privilegium singulari jure concessum fisco, non debeat transferri ad emptorem, *l. Licitatio 9, §. fiscus D. De public. & vectigalib.* Dixi, pecuniariter; secus, si ad pœnam corporis agat fisco: quo casu sanè durum esset reum cogi ad editionem cum discrimine capitis sui, *d. §. divi fratres*, quòd latius examinat Decius *hic num. 32, cum seqq.*

Atque hoc fisci privilegium communiter Dd. extendunt ad causas pias, veluti Ecclesiarum, hospitalium, alimentorum, & similes, eo quòd hæc causæ æquiparentur fisco, ut videre est apud Felinum *num. 11, Decium num. 66, & Alciat ad l. 1. C. De edendo.* De quo sanè dubito, cum privilegium uni concessum ad alterum trahi non debeat, *c. Sanè 9, inf. De privil.* Neque textus in *l. fin. C. De sacros. Eccles.* quem Dd. allegant, quicquam facit probæ sententia, cum in eo nulla mentio fiat fisci, certisque tantum casibus loquatur, videlicet de rebus jure hereditario, legati, donationis relictis Ecclesiæ vel aliis piis locis, sive alicui civitati, item de rebus veditis, eo quòd dominium earum transeat absque traditione, & non aliter præscribantur, quam effluxerit tempus centum annorum; atque idcirco non video, quomodo hoc privilegium fisci jure transferri possit ad piam causam. Verum quia Felin. & Decius *loc. cit.* prædictam extensionem de fisco ad piam causam, tucntur, puto non improbabiler eam defen-

di posse favore piæ causæ, de quo latius vide Nic. Everardi in *Loco à fisco ad Ecclesiam*.

8 Secundus casus est in usurario, qui licet reus sit, nihilominus ad editionem rationum suarum compelli potest, ut ex iis intentionem suam fundat actor, idque in odium usurariorum receptum est, *per text. in c. 4. §. ceterum De usuris in Clement. Gail. d. Obs. 106. n. 12.* Neque interest usurarius Christianus, an Judæus sit, *Gl. in d. §. ceterum, & Bald. in l. 1. §. rationes in fine D. De edendo, nam & Judæis interdictæ sunt usuræ, c. Post miserabilem 12. inf. De usuris.*

9 Tertius casus est in reo, qui usus est instrumento suo in iudicio, quique propterea ad ejus editionem tenetur actori suo, *d. l. 1. §. edenda.* Veluti si quis privilegium vel aliud instrumentum alleget, defendendi sui juris causâ; id enim ab eo exhibendum est integrum, licet ejus tantummodo articuli, de quo controversia est, descriptio- nem concedere cogatur, non verò totius instrumenti, ad evitandam captionem. *c. Contingit 5 inf. De fide instrum. Eccl. C. in persona De privi in 6.* Idque & in Camera Imperiali receptum esse testatur *Gail. d. Obs. 106 n. 10.* Atque adeo obicit, ut etiam eodem instrumento possit uti actor, si quid pro se contingat, non obstante protestatione ipsius rei, quod non aliâ mente instrumentum proferat, quam quatenus pro se facit. *Eleganter Gl. Bald. & Imola, quos citat & sequitur Felin. hic n. 9. vers. Fallit primo & facit text. in Auth. Ad hac C. De fide instrum. in l. Si quis testibus 13. Cod. De testib. & in l. penult. C. De sent. & interloc. om. jud. Cætera hic persequere apud Felinum & Decium, item apud Alciat. ad d. l. 1. C. De edendo, ne solito longiores simus.*

10 Et hæc hæc tenus de reo: sed quid in actore, an hic ad editionem instrumenti sui cogi possit à reo, disputant hoc loco Interpretes. Et quidem *Glof. Azo, Salic. & alii relati à Decio, hic n. 176.* putant idem servandum esse in actore, quod in reo, propter æqualitatem servandam. *l. Non debet D. De R. 1. Eccl. Non licet eod. in c. & in l. fin. C. De fructib. & litium expensis.* Alii verò contra negant, & quidem communiter, testibus *Panorm. hic n. 14. & Decio n. 16.* quorum sententiam probat textus in *l. fin. C. De edendo, ubi expressè hoc discrimen constituitur inter actorem & reum, quod scilicet actor ad editionem cogi possit, reus non item. Quo loco & hujus discriminis ratio redditur, quod non sit æquum, ut actor originem petitionis suæ fundet in instrumento rei conventi, cum actor*

ad iudicium paratus venire debeat, reo verò ideo succurratur, propter defensionem, ne actori, quem fortè exceptione repellere potest, in quæ condemnetur. Neque huic refragatur, quod textus in *d. l. fin.* loquatur de rationibus, in quibus prioris sententiæ auctores faciliè hanc distinctionem inter actorem & reum admittunt, non autem quoad alia instrumenta. † Animadvertendum enim est, instrumenti nomine omne illud contineri, quo causâ in iudicio instrui, id est probari potest, *l. 1. D. De fide instrum. & consequenter etiam rationes. Deinde et si rationes appellatione instrumenti non veniant, tamen cum d. l. finalis eadem ratio militet in instrumentis, quæ in rationibus, non putarem à communi hac Dd sententia discedendum esse, quippe in iudiciis favorabiliores sunt partes rei quàm actoris, l. Favorabiliores 12 §. D. De R. 1. Neque in adversum urget, quod dictum est de æqualitate servanda inter actorem & reum; nam id verum est quoad probationem: sicut enim actor intentionem suam probare tenetur, ita & reus exceptionem suam, *l. 1. C. De probat. l. 1. D. De fide instrum. & consequenter etiam rationes. Deinde et si rationes appellatione instrumenti non veniant, tamen cum d. l. finalis eadem ratio militet in instrumentis, quæ in rationibus, non putarem à communi hac Dd sententia discedendum esse, quippe in iudiciis favorabiliores sunt partes rei quàm actoris, l. Favorabiliores 12 §. D. De R. 1. Neque in adversum urget, quod dictum est de æqualitate servanda inter actorem & reum; nam id verum est quoad probationem: sicut enim actor intentionem suam probare tenetur, ita & reus exceptionem suam, l. 1. C. De probat. non autem quoad editionem, quæ nulla probatio est, sed inde probatio elicitur, l. 2. & l. Non est novum §. C. De edendo.**

12 Cæterum ex hoc textu notant Doctores nostri, Principem ex contractu suo inito cum subdito obligari saltem naturaliter: quod verissimum est, cum naturalis æquitas suadeat, id quod semel conventum est servare, *l. 1. in princ. D. De pact. At quis dubitat, naturali æquitate subjectum esse Principem? Verum an civiliter quoque obligetur, majoris inspectionis est. Sunt enim qui putant Principem solum esse quoad solemnia juris civilis, ut est adhibitio septem testium in testamento; in stipulatione, ut ea fiat interrogatione præcedente, & subsequente responsione, cum similibus *per text. in l. Princeps 31. D. De legib.* Alii verò simpliciter adserunt, Principem exemplum esse à nexa legum, quod attinet ad vim, ut loquuntur, coactivam, eo quod à nemine cogi possit ad legum observationem; non autem quoad vim directivam, nam & merito Princeps in id dirigitur, quod aliis observandum præcepit. *Did. Covarr. in c. Alma mater p. 1. §. 1.* Mihi verosimilius videtur, Principem non solum naturaliter, sed & civiliter subjectum esse legibus, etiam in iis, quæ merè sunt juris civilis. Id enim aperte probat textus in *l. Ex imperfecto 2. C. De testam. in l. Si quis 6. cum l. seq. C. Qui testam. facere poss. & §. fin. Instit. Quibus mod. testam. infirm. & elegan-**

textus in l. Digna vox 4. C. De legib. Non obstat d. l. Princeps, nam verum quidem est, Principem solum esse legibus, si potestatem vel auctoritatem ejus per se spectes: at subjectum esse eum legibus hoc fit ex submissione sua, quâ sponte se subiecit legibus, sicut constat ex d. l. Digna vox, junctâ l. Est receptum 14. D. De jurisdic. Et facit text. in l. fin. C. De quadriennii præscript. ubi Justinianus actionem,

quæ alioquæ est juris civilis, concedit adversus res Principis. Nec distinetio illa inter vim coactivam & directivam in Principe locum habet, cum ne quidem in iis, quæ juris naturalis sunt, cogi possit à superiore, quem non habet; nisi velimus recurrere ad summum Pont. per hunc text. nost. Et quæ ibid. laud. tractant Dd.

In Cap. Sicut consuetudo 2.

SUMMARI A.

1. Consuetudo non valet auctorem ultra probationem gravari: juramento
2. Vt neque statutum valet hat in re.
3. Auctore probante vel deficiente in probatione, reus vel condemnandus vel absolvendus.

HOC textu singulariter reprobat consuetudo loci, quâ actor probatâ intentione suâ nihilominus tenetur eam confirmare juramento suo, alioqui nulla fides probationi habetur; reprobat, inquam, hujusmodi consuetudo veluti irrationabilis, cum sine causa juramentum requiratur post impletam probationem, & sine causa præstari juramentum non debeat, c. Etsi Christus 26. inf. de jurejur.

² Quare Bald. hic n. 2. idem retinendum censet in statuto municipali, ut nec statutum valeat hac

in re, cum utrumque consuetudo & statutum rationi consonum esse debeat, c. 1. De consuet. lib. 6.

Ut igitur reus, probatâ intentione auctoris, condemnatur, nisi exceptionem, si quam è contrâ habet, probet, l. 1. C. De probat. ita è diverso, auctore deficiente in probatione, reus absolvitur, etiam à se non præstato juramento, c. fin. §. sanè inf. De jurejur. Et l. Qui accusare C. De eden. Dixi, post impletam probationem; secus, si semiplenè probaverit actor intentionem suam, puta per unum testem, aut aliàs præsumptionem habeat pro se, quæ tamen non sit sufficiens, de qua inf. Tit. de præsumptionib. His enim casibus ad juramentum, quod suppletorium Dd. vocant, licitè recurritur ab auctore vel à reo præstandum, prout judex ex personarum & causæ circumstantiis æstimaverit, text. hic in fine, junctâ d. §. sanè, ubi fufius, favente Deo.

In Cap. Proposuisti 4.

SUMMARI A.

1. Facti species proponitur.
2. In probanda aut neganda copula conjugali cujus juramento fitur, viri an mulieris.
3. Inspectio corporis an licita.
4. Iudex in judicando quando peritos artis consulere debeat.
5. Artis periti quot consulendi.
6. Vbi numerus non exprimitur regulariter duo sufficiunt.
7. Iudicium unius quando sufficiat.
8. An & in rebus arduis, veluti utrum vulnus letale sit.
9. Periti in arte an debeant esse jurati.
10. Sententia ex peritorum judicio lata an retractari possit ex iudicio magis peritorum.

FACTI species hæc proponitur. Inter Titiam & Sempronium divortii quæstio agitabatur, coram iudice à Sede Apostolica dele-

gato. Titia juratò adferebat, se cognosci non posse à Sempronio, id quæ & testimoniò: o septem mulierum, quæ eam inspexerant, & incorruptam invenerant, confirmabat: Sempronio vero è contrâ jurante, quòd eam cognovisset: de qua controversia consultus Pont. utri fides magis adhibenda sit, referibit hoc. n. Titia potius, propter juramentum suum, & septem mulierum testimonium. Agitur proinde hic ad divortium, id est separationem matrimonii, propter nimiam obstructionem mulieris, de qua in c. 3. Et c. 6. inf. de frig. & malefic.

Sed quoad hunc textum, quòd major fides tribuenda sit Titia, quàm Sempronio, huic ob stare videntur, c. Continebatur 6. inf. De depons. impub. Et can. penult. xxxi. g. 1. ubi in probanda copula, id est commistione corporum, statur juramento viri, non mulieris, eo quòd, ait textus, vir sit caput